

Chet Tilini O'qitishda Kompetentsiya Tushunchasini Va Turlarini O'rgatish

Tairova Sevara Farxodovna

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi Samarqand, O'zbekiston, tairovasevara@icloud.com

Annotatsiya: Maqolada chet tilini o'qitish metodikasida "kompetentsiya" tushunchasining mohiyati, ahamiyati va turlari tahlil etiladi. Kompetentsiyaviy yondashuvning asosiy tamoyillari, uning ta'lim jarayoniga integratsiyalash usullari, hamda chet tilini o'rgatishda shakllantirilishi zarur bo'lgan asosiy kompetensiyalar (lingvistik, sotsiokultural, strategik va h.k.) ko'rib chiqiladi. Maqolada o'qituvchilar uchun kompetentsiyaviy yondashuv asosida o'quv jarayonini tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: chet tilini o'qitish, kompetentsiya, kompetentsiyaviy yondashuv, lingvistik kompetentsiya, sotsiokultural kompetentsiya, strategik kompetentsiya, metodika, o'quv jarayoni, o'qituvchi, talaba.

Kirish

Zamonaviy dunyoda chet tillarini o'rganish shaxsiy va kasbiy rivojlanishning ajralmas qismiga aylanmoqda. Tilni tushunish ko'pincha lug'at va grammatika bo'yicha oddiy bilimlar bilan cheklanib qolmaydi, balki muvaffaqiyatli muloqot qilish, madaniy xususiyatlarni tushunish va turli kontekstlarda tildan foydalanish qobiliyatini o'z ichiga olgan murakkab lingvistik kompetentsiyani rivojlantirishni talab qiladi. Bo'lajak ishlarda chet tilini o'qitishda kompetentsiyaning nazariy asoslari hamda o'quvchilarda nafaqat lingvistik, balki kommunikativ, ijtimoiy-madaniy va boshqa kompetentsiya turlarini rivojlantirish imkonini beruvchi usullar va samarali strategiyalarga e'tibor qaratiladi. Olingan natijalar xorijiy tillarni chuqurroq va to'liqroq o'zlashtirishga yordam beruvchi yanada samarali ta'lim dasturlari va usullarini ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ushbu maqolaning maqsadi - chet tilini o'qitishda kompetentsiya tushunchasi va turlarini o'rgatish tamoyillari va usullarini o'rganish. Talabalarni ko'p tilli va ko'p madaniyatli muhitda muvaffaqiyatli muloqot qilish va moslashishga tayyorlay oladigan samarali o'qitish strategiyalariga bo'lgan ehtiyoj bilan belgilash.

1. Chet tillarini o'qitishda kompetentsiya tushunchasi

Ta'lim kontekstidagi kompetentsiya - bu shaxslarning o'z bilimlari, ko'nikmalari va munosabatlarini hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyati. U shunchaki ma'lumot olishdan tashqariga chiqadi va bu bilimlardan turli kontekstlarda amaliy va mazmunli foydalanishga qaratilgan. Kompetentsiya kognitiv, jismoniy, ijtimoiy, hissiy va axloqiy jihatlarni o'z ichiga olgan bir qator sohalarni qamrab oladi. Ta'limda an'anaviy kontentga asoslangan ta'limga muqobil sifatida kompetensiyaga asoslangan ta'limga katta e'tibor berildi. U o'quvchilarning hayoti, kasbi va ijtimoiy ehtiyojlariga mos keladigan va qo'llanilishi mumkin bo'lgan kompetensiyalarni rivojlantirishga urg'u beradi. Ushbu siljish nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga, talabalarning haqiqiy dunyoning qiyinchiliklari va talablariga yaxshi tayyorlanishini ta'minlashga qaratilgan [1, 152].

Kompetensiyaga asoslangan ta'lim o'quvchilar ko'rsatishi kerak bo'lgan aniq ta'lim natijalariga qaratilgan. Bu natijalar odatda ma'lum bir sohada malakani ko'rsatadigan ko'nikmalar, qobiliyatlar yoki xatti-harakatlar sifatida belgilanadi. Masalan, matematikada kompetensiyaga asoslangan natija

talabalardan formulalarni oddiy yodlashdan ko'ra, tegishli strategiyalar yordamida murakkab masalalarni yechishlarini talab qilishi mumkin. Kompetentsiyaga asoslangan ta'lim faol, tajriba asosida o'rganishga yordam beradi. Talabalarni amaliy mashg'ulotlar, simulyatsiyalar, loyihalar va real stsenariylar bilan shug'ullanishga undaydi, bu esa ularga o'z bilim va ko'nikmalarini qo'llash imkonini beradi. Bu yondashuv tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodkorlik va hamkorlikni rivojlantiradi, chunki talabalar o'z tushunchalarini shakllantirish va haqiqiy muammolarga yechim topishda faol ishtirok etadilar.

Baholash kompetensiyaga asoslangan ta'limning muhim tarkibiy qismidir. Imtihonlar yoki viktorinalar kabi an'anaviy summativ baholash usullari talabalarning barcha kompetensiyalarini samarali qamrab olmaydi. Buning o'rniga, ko'pincha ish faoliyatini baholash, portfellar, loyihalar, kuzatishlar va o'z-o'zini baholashni o'z ichiga olgan formativ baholash yondashuvlaridan foydalaniladi. Bu usullar o'quvchilarning qobiliyatlarini yanada kengroq baholash imkonini beradi va o'sish va takomillashtirish uchun qimmatli fikr-mulohazalarni beradi. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim, shuningdek, metakognisiya va o'z-o'zini tartibga solishning muhimligini tan oladi. Talabalar o'zlarining ta'lim jarayoni haqida fikr yuritishlari, maqsadlar qo'yishlari, muvaffaqiyatlarini kuzatishlari va shunga mos ravishda o'z strategiyalarini o'zgartirishlari tavsiya etiladi. Metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish orqali talabalar ko'proq avtonom va o'z ta'limlari uchun mas'uliyatli bo'lib, turli sohalarida o'zlarining vakolatlarini oshiradilar. Bundan tashqari, kompetensiyaga asoslangan ta'lim kontekst va fanlararo aloqalarning muhimligini tan oladi. Real hayot muammolari ko'pincha fanlararo yondashuvni talab qilishini anglab, turli fanlar bo'yicha bilim va ko'nikmalarni integratsiyalashuviga yordam beradi. O'quvchilarni bilimning turli sohalarida aloqa o'rnatishga undaydi, murakkab masalalarni yaxlit tushunishga yordam beradi [2, 412].

Ta'limda kompetensiya tushunchasi XXI asr ehtiyojlariga javob beradi. Bilim va ko'nikmalar tezda eskirib ketadigan tez o'zgaruvchan dunyoda kompetensiyaga asoslangan ta'lim o'quvchilarning yangi muammolarga moslashish va moslashuvchanlikni rivojlantirishini ta'minlaydi. Ularni umrbod ta'lim olish ko'nikmalari bilan qurollantiradi, butun umri davomida yangi bilim va malakalarni egallash imkonini beradi. Ammo, kompetensiyaga asoslangan ta'limni amalga oshirish muammolarga to'la. keng qamrovli kompetensiya asoslarini ishlab chiqish, Tegishli baholashlarni ishlab chiqish va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash muhim vaqt, resurslar va muvofiqlashtirishni talab qiladi. Bundan tashqari, turli ta'lim tizimlari yoki muassasalarida vakolatlarning o'tkazilishi va tan olinishini ta'minlash juda qiyin.

Ta'lim mazmunidagi kompetensiya bilim, ko'nikma va munosabatlarni amalda qo'llashga urg'u beradi. U eslab qolishdan tashqariga chiqadi va o'quvchilarning haqiqiy muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Kompetensiyaga asoslangan ta'lim faol o'rganish, haqiqiy baholash, metabillash, fanlararo aloqalar va umrbod ta'lim ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu yondashuvni qo'llash orqali ta'lim tizimlari o'quvchilarni zamonaviy dunyoning murakkabliklariga yaxshiroq tayyorlashi va ularga hayotning turli sohalarida muvaffaqiyatga erishish imkonini beradi [3, 36].

2. Chet tilini o'qitishda kompetensiya turlarini o'rgatish

Chet tilini o'qitish jarayoni nafaqat til ko'nikmalarini rivojlantirish, balki o'quvchilarning umumiy kompetensiyasini oshirishga ham qaratilgan. Kompetensiya — bu o'quvchilarning tilni samarali va maqsadli ravishda ishlatish qobiliyatidir. Ushbu maqolada chet tilini o'qitishda asosiy kompetensiya turlari va ularni o'rgatish usullari ko'rib chiqiladi.

Kommunikativ kompetensiya — bu o'quvchilarning tilni muloqotda samarali ishlatish qobiliyatidir. Bu kompetensiya tilning grammatik, leksik va fonetik jihatlarini o'z ichiga oladi.

O'rgatish usullari:

- Rolli o'yinlar: O'quvchilar turli vaziyatlarda muloqot qilish orqali tilni amaliyotda qo'llashadi.
- Guruhli muhokamalar: O'quvchilar o'z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'lishadi.
- Interaktiv texnologiyalar: Onlayn platformalar va ilovalar yordamida o'quvchilar o'zaro muloqot qilishlari mumkin [4, 24].

Madaniy kompetensiya — bu o'quvchilarning boshqa madaniyatlarni tushunish va ularga hurmat bilan qarash qobiliyatidir. Bu til o'rganish jarayonida madaniy kontekstni hisobga olishni talab qiladi.

O'rgatish usullari:

- Madaniy tadbirlar: O'quvchilarga boshqa madaniyatlar haqida ma'lumot berish va ularni tanishtirish.
- Adabiyot va san'at: Chet tilidagi adabiyotlar va san'at asarlarini o'qitish orqali madaniy kontekstni o'rganish.
- Sayohatlar va virtual ekskursiyalar: O'quvchilarni boshqa mamlakatlarga sayohat qilish yoki virtual ekskursiyalar orqali madaniyat bilan tanishtirish.

Strategik kompetensiya — bu o'quvchilarning tilni o'rganish jarayonida muammolarni hal qilish va tilni samarali ishlatish strategiyalarini qo'llash qobiliyatidir.

O'rgatish usullari:

- Muammoli vaziyatlar: O'quvchilarga turli vaziyatlarda qanday qilib tilni ishlatish kerakligini o'rgatish.
- O'z-o'zini baholash: O'quvchilarga o'z ko'nikmalarini baholash va rivojlantirish uchun strategiyalarni ishlab chiqish.
- O'qituvchining qo'llab-quvvatlashi: O'qituvchi o'quvchilarga strategiyalarni tanlashda yordam berishi va ularni qo'llab-quvvatlashi kerak.

O'z-o'zini o'rganish kompetensiyasi — bu o'quvchilarning mustaqil ravishda tilni o'rganish va rivojlantirish qobiliyatidir.

O'rgatish usullari:

- O'z-o'zini o'rganish rejasi: O'quvchilarga o'z o'rganish rejalarini tuzish va maqsadlar belgilashni o'rgatish.
- Resurslardan foydalanish: O'quvchilarga turli resurslar (kitoblar, onlayn kurslar, videolar) orqali mustaqil o'rganish imkoniyatlarini taqdim etish.
- Refleksiya: O'quvchilarga o'z o'rganish jarayonini tahlil qilish va natijalarni baholashni o'rgatish [5, 38].

Chet tilini o'qitishda kompetensiya turlarini o'rgatish o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Har bir kompetensiya turi o'ziga xos yondashuv va metodlarni talab qiladi. O'qituvchilar ushbu kompetensiyalarni o'rgatish orqali o'quvchilarning tilni samarali va maqsadli ravishda ishlatish qobiliyatini oshirishlari mumkin. Bu esa o'z navbatida, o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga katta ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytish mumkinki, chet tilini o'qitishda kompetensiya tushunchasi va turlarini o'rgatish til o'rgatishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Til o'qituvchilari lingvistik, sotsiolingvistik, strategik, pragmatik va o'zaro ta'sir qobiliyatlarini rivojlantirish orqali o'z o'quvchilariga malakali va ishonchli til foydalanuvchilari bo'lishlari mumkin. Aynan shu kompetensiyalarni rivojlantirish orqali talabalar maqsadli tilda samarali muloqot qilishlari, tushunishlari va mazmunli o'zaro munosabatlarga kirishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Azixodjayeva N.N. (2014). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: "O'qituvchi". – 152.
2. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. (2004). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: "O'qituvchi". – 412.
3. Mahkamov U. (2012). Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi. Toshkent: TDPU. – 36.
4. Musurmonova O. (2006). O'qituvchi mahorati. Toshkent: "Sharq". – 24.
5. Xodjayev B.X. (2007). Pedagogika nazariyasi va tarixi. Toshkent: "Talqin". – 38.